

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ НАСЛІДКІВ НЕВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ**CRIMINAL LEGAL CHARACTERISTICS OF SOCIALLY DANGEROUS CONSEQUENCES OF NEGLIGENCE JUDICIAL DECISION****Романишин О.Р.,***здобувач кафедри кримінального права та процесу
Київського університету права
Національної академії наук України*

У статті досліджуються питання кримінально-правової кваліфікації за умисне невиконання судового рішення, що заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб. З урахуванням аналізу судової практики визначено критерії щодо конкретизації оцінних суспільно небезпечних наслідків умисного невиконання судового рішення у вигляді істотної шкоди охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб. Запропоновано визначення вказаного поняття для цілей кримінально-правової кваліфікації за ч. 3 ст. 382 КК України.

Ключові слова: судове рішення, невиконання, ненадлежаще виконання, суспільно небезпечні наслідки, інтерес, істотна шкода, кримінально-правова кваліфікація.

В статье исследуются вопросы уголовно-правовой квалификации за умышленное невыполнение судебного решения, причинившего существенный вред охраняемым законом правам и свободам граждан, государственным или общественным интересам или интересам юридических лиц. С учетом анализа судебной практики определены критерии по конкретизации оценочных общественно опасных последствий умышленного невыполнения судебного решения в виде существенного вреда охраняемым законом правам и свободам граждан, государственным или общественным интересам или интересам юридических лиц. Предложено определение указанного понятия для целей уголовно-правовой квалификации по ч. 3 ст. 382 УК Украины.

Ключевые слова: судебное решение, неисполнение, ненадлежащее исполнение, общественно опасные последствия, интерес, существенный вред, уголовно-правовая квалификация.

The article examines the issues of criminal-law qualification for intentional non-enforcement of a court decision that caused significant damage to the rights and freedoms of citizens protected by law, public or public interests or the interests of legal persons. Taking into account the analysis of judicial practice, the criteria for specifying the estimated socially dangerous consequences of a deliberate non-execution of a court decision in the form of substantial damage to the rights and freedoms of citizens, public or public interests or interests of legal entities are protected by law. The definition of the mentioned concept for the purposes of criminal-legal qualification is offered in accordance with Part 3 of Art. 382 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: Judicial decision, non-performance, improper performance, socially dangerous consequences, interest, substantial damage, criminal-law qualification.

Актуальність теми. Кримінальна відповідальність за умисне невиконання судового рішення передбачена в ст. 382 Кримінального кодексу (далі – КК) України. Відповідно до ч. 1 ст. 382 КК України, відповідальність настає за умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкодження їх виконанню. Отже, основний склад злочину, передбаченого у ст. 382 КК України, сформульовано законодавцем як формальний. У різних розділах Особливої частини КК України встановлені окремі кримінально-правові норми, що забезпечують кримінально-правову охорону порядку виконання судових рішень, зокрема ст. ст. 382, 388, 389, 389-1, 390 КК України. При цьому всі перелічені склади злочинів за характеристикою об'єктивної сторони складу злочину є формальними. Разом із тим варто зазначити, що лише в ст. 382 КК України як загальній нормі щодо інших кримінально-правових норм такої системи встановлено особливо кваліфікуючу ознаку у вигляді настання суспільно небезпечних наслідків діяння,

що полягає в невиконанні або перешкодженню виконання судового рішення. Так, у ч. 3 ст. 382 КК України встановлено відповідальність за умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкодження їх виконанню, якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб.

У ч. 3 ст. 382 КК України, як і в інших статтях Особливої частини КК України, що містять таке визначення суспільно небезпечних наслідків злочину, відповідне поняття не визначається, окрім істотної шкоди матеріального характеру для ст. ст. 364, 364-1, 365, 365-2, 367 КК України (100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – НМДГ)).

Ураховуючи загальні вимоги щодо визначеності й передбачуваності законодавства України про кримінальну відповідальність і відсутність як законодавчого визначення істотної шкоди як кваліфікуючої ознаки ст. 382 КК України, так і роз'яснень щодо

зазначеного питання Верховного Суду України й суду касаційної інстанції, вважаємо доцільним дослідити зміст та ознаки поняття «істотна шкода охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб», визначеного в ч. 3 ст. 382 КК України.

У юридичній літературі питанням визначення суспільно небезпечних наслідків умисного невиконання судового рішення у вигляді істотної шкоди охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб присвячено значну увагу, зокрема в працях таких науковців, як Г.І. Богонюк, М.О. Букач, В.А. Головчук, Г.М. Зеленов, І.М. Горбачова, В.І. Луганський, М.І. Хавронюк та інші. Проте дискусійними у науці кримінального права та на практиці застосування ч. 3 ст. 382 КК України є питання щодо визначення критеріїв установлення відповідного виду шкоди як матеріального, так і нематеріального характеру.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 20.05.2015 № 276/2015, констатовано гранично низьку частку фактичного виконання судових рішень і встановлено завдання здійснити реорганізацію системи виконання судових рішень і підвищення ефективності виконавчого провадження [1], що вимагає її удосконалення кримінально-правової протидії умисному невиконанню судових рішень.

У юридичній літературі висловлюються різні точки зору щодо кваліфікуючої ознаки у вигляді настання істотної шкоди охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб у ч. 3 ст. 382 КК України. Так, наприклад, Г.І. Богонюк пропонує «виключити поняття «заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб» із кваліфікуючих ознак, що передбачені в ч. 2 ст. 382 КК України» [2, с. 11]. Зазначимо, що така кваліфікуюча ознака після внесення змін до ст. 382 КК України у 2010 році розміщена в ч. 3 ст. 382 КК України, а питання щодо доцільності подальшого використання законодавцем відповідного оцінного поняття в тексті ч. 3 ст. 382 КК України, на нашу думку, потрібно вирішувати виходячи з відповідності вказаного поняття принципу юридичної визначеності закону й з урахуванням наявності чи відсутності стабільної судової практики щодо конкретизації такого оцінного поняття. У цьому контексті зазначимо, що аналіз даних судової статистики не дає можливості виокремити кількість засуджених за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 382 КК України, саме за кваліфікуючою ознакою – спричинення істотної шкоди внаслідок умисного невиконання судового рішення. Водночас за останніх 6 років дані судової статистики такі: у 2011 році – 4 засуджених, у 2012 році – 25, у 2013 році – 7, у 2014 році – 4, у 2015 році – 3,

у 2016 році не було засуджених за ч. 3 ст. 382 КК України [3].

У науці кримінального права існують й інші точки зору. Так, Г.М. Зеленов у контексті відповідальності за ст. 382 КК України фізичних осіб пропонує невиконання судового рішення фізичною особою сконструювати як злочин із матеріальним складом, а суспільно небезпечні наслідки сформулювати у вигляді заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб, тобто запозичити одну з кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 3 ст. 382 КК України [4, с. 190]. Зазначені пропозиції обґрунтовуються надмірністю проведеної у 2010 році криміналізацією відповідальності за невиконання судового рішення фізичних осіб і формулювання відповідного складу злочину як формального за об'єктивною стороною

Окремі науковці висловлюють пропозиції щодо доцільності конкретизації такого оцінного поняття для цілей кваліфікації за ч. 3 ст. 382 КК України. Так, І.М. Горбачова в аспекті відповідальності за ч. 1 ст. 382 КК України наголошує на доцільності визначення істотності заподіяної невиконанням судового рішення шкоди [5, с. 107]. Такої самої позиції дотримується й М.О. Букач, яка пропонує істотну шкоду в ч. 3 ст. 382 КК України замінити на значну шкоду охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб і в примітці до цієї статті встановити, що значною шкодою в цій статті вважається така шкода, яка в сто й більше разів НМДГ [6, с. 14–15].

Позицію щодо кількісного обрахунку істотної шкоди в ч. 3 ст. 382 КК України як таку, що в сто й більше разів перевищує НМДГ, в окремих випадках підтверджує й судова практика. Зокрема, Вироком Корольовського районного суду м. Житомира від 19.11.2012 ОСОБУ_2 засуджено за ч. 3 ст. 382 КК України за «умисне невиконання рішення господарського суду Житомирської області від 05.08.2010 року, яке заподіяло шкоди охоронюваним законом інтересам юридичної особи ПАТ «ОТП Банк» на загальну суму 5 752 323,90 грн., що в сто й більше разів перевищує НМДГ та є істотною шкодою» [7]. Визначення істотної шкоди як такої, що в сто й більше разів перевищує НМДГ, міститься й в інших вироках [8]. Водночас, згідно з вироком Залізничного районного суду м. Львова від 22.05.2012, суд визнав правильною кваліфікацію спричинення істотної шкоди юридичним особам за обставин, коли розміри шкоди визначалися в сумі 5 623,38 грн. і 9 867,04 грн. [9]. Зазначимо, що як у першому випадку застосування кількісного розміру істотної шкоди за аналогією з приміткою до ст. 364 КК України не відповідає вимогам визначеності кримінального закону, так і в другому випадку встановлення наявності істотної шкоди, що полягає в невиконанні рішення суду щодо стягнення сум у 5 або 9 тис. грн., демонструє доцільність і необхідність конкретизації кількісного аспекту істотної шкоди в ч. 3 ст. 382 КК України.

Зазначимо, що суспільно небезпечні наслідки в ч. 3 ст. 382 КК України, згідно з аналізом поняття «істотна шкода охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб», є оцінним поняттям і мають як включати в себе матеріальні критерії конкретизації шкоди, що вимагає наявності формалізованих розмірів її обчислення, так і визначати суттєву шкоду нематеріального характеру правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб, що напряму пов'язано з характером спірних правовідносин, які стали підставою для судового розгляду та відповідного судового рішення, від виконання якого умисно ухилився винний.

Виходячи з наведеного, висловлену М.О. Букач позицію щодо конкретизації наслідків у ч. 3 ст. 382 КК України ми підтримуємо лише частково, адже під час реалізації запропонованого цим науковцем підходу до критеріїв істотної шкоди ставиться під сумнів можливість кваліфікації за ч. 3 ст. 382 КК України випадків спричинення істотної шкоди нематеріального характеру. При цьому вважаємо, що умисне невиконання судового рішення, в якому встановлено зобов'язання щодо стягнення суми, яка менше ніж у сто разів перевищує НМДГ, може бути кваліфіковано за ч. 3 ст. 382 КК України у випадках, коли внаслідок своєчасного неотримання таких коштів спричинена шкода, наприклад, господарській діяльності юридичної особи (розпочата процедура банкрутства, невиконані боргові чи інвестиційні зобов'язання тощо).

Отже, з метою законодавчого визначення поняття «істотна шкода» в матеріальному аспекті пропонуємо доповнити ст. 382 КК України приміткою, відповідно до якої під істотною шкодою в ст. 382 КК України, якщо вона полягає в завданні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто й більше разів перевищує НМДГ. Такі доповнення дадуть можливість забезпечити чітке встановлення наявності відповідної кваліфікуючої ознаки за кількісним критерієм і водночас визначатиме можливість кваліфікації за ч. 3 ст. 382 КК України істотної шкоди нематеріального характеру.

Щодо критеріїв конкретизації істотної шкоди нематеріального характеру зазначимо, що в Постанові судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 27.10.2016 визначено, що «за конкретних обставин справи, наслідки нематеріального характеру, які піддаються грошовій оцінці (реальна шкода) та відповідно до такої оцінки досягли встановленого розміру («істотної шкоди» чи «тяжких наслідків») із заподіянням шкоди охоронюваних Конституцією України чи іншими законами прав та свобод людини і громадянина (соціального, політичного, морального, організаційного чи іншого характеру), можуть бути із: спричинення фізичної шкоди – витрати на лікування чи протезування потерпілої особи; порушення законних прав та інтересів громадян – витрати на відновлення таких прав (виплати незаконно взятому під варту

чи ув'язненому або незаконно звільненому з роботи чи навчання, відшкодування за невиконання судового рішення, компенсацію шкоди від поширення відомостей, які ганьблять особу тощо); політичної шкоди (витрати на проведення нових виборів та заходів антитерористичного характеру тощо); організаційної шкоди (витрати на відновлення роботи установи). При цьому Суд вважає, що у вирокі (ухвалі) має бути чітко встановлено і доведено, що саме вчинення того чи іншого службового злочину стало причиною відповідних наслідків. Обчислення їх розміру також має бути належним чином підтверджено (в т. ч. цивільним позовом, як підтвердження факту та розміру реальної майнової шкоди) та не викликати сумніву» [10].

Окрім цього, в абзаці 3 п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26.12.2003 № 15 визначено: «Якщо шкода полягає у заподіянні суспільно небезпечних наслідків нематеріального характеру, питання про її істотність вирішується з урахуванням конкретних обставин справи. Зокрема, істотною шкодою можуть визнаватися порушення охоронюваних Конституцією України чи іншими законами прав та свобод людини і громадянина (право на свободу й особисту недоторканність та недоторканність житла, виборчі, трудові, житлові права тощо), підрив авторитету та престижу органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, порушення громадської безпеки та громадського порядку, створення обстановки й умов, що утруднюють виконання підприємством, установою, організацією своїх функцій, приховування злочинів» [11].

Зазначимо, що аналіз судової практики щодо встановлення істотної шкоди нематеріального характеру як ознаки ч. 3 ст. 382 КК України дає змогу дійти таких висновків: 1) в окремих випадках суди визначають спричинення істотної шкоди державним інтересам у зв'язку з невиконанням рішення суду, оскільки умисне порушення порядку виконання судових рішень, проголошених від імені держави, завдає шкоду державі. Уважаємо таку кваліфікацію помилковою, оскільки криміналізація діянь, визначених у диспозиції ч. 1 ст. 382 КК України, проведена з урахуванням посягання в простому складі злочину на порядок відправлення правосуддя, що зумовлює врахування в об'єкті посягання завдання шкоди державним інтересам; 2) наслідок у вигляді позбавлення можливості протягом тривалого часу використовувати земельні ділянки для ведення господарської діяльності [12]; 3) наслідок у вигляді підриву авторитету і престижу органів державної влади працівником державної виконавчої служби [13]; 4) істотна шкода охоронюваним і гарантованим ст. 43 Конституції України правам на працю та захист від незаконного звільнення [14]; 5) істотна шкода охоронюваним законом державним інтересам у вигляді підриву авторитету і престижу правоохоронних органів, що виразилось у грубому ігноруванні завдань кримінального провадження, а також гро-

мадським інтересам у вигляді не ізоляції від суспільства особи, щодо якої є достатня підозра в її суспільній небезпечності, а саме невиконання начальником конвою ОРКСМ УМВС України у Вінницькій області ОСОБА_2 ухвали суду про зміну запобіжного заходу щодо обвинуваченого ОСОБА_4, обвинуваченого в учиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 27, п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України, внаслідок чого останній перетнув кордон і переховується за межами України [15].

Ураховуючи наведене, вважаємо, що конкретизація ознаки істотної шкоди нематеріального характеру, визначеної законодавцем у ч. 3 ст. 382 КК України як вид кваліфікуючої ознаки складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 382 КК України, може бути надана шляхом урахування роз'яснень, визначених у Постанові Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 27.10.2016, та чинної судової практики за ч. 3 ст. 382 КК України.

Висновки. Отже, суспільно небезпечні наслідки в ч. 3 ст. 382 КК України у вигляді настання істотної шкоди охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб є оцінним поняттям і як включають матеріальні критерії конкретизації шкоди, що вимагає наявності формалізованих розмірів її обчислення, так і визначають випадки завдання умисним невиконанням судового рішення суттєвої шкоди нематеріального характеру правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб, що підлягає доведенню в кожному конкретному випадку. З метою законодавчого визначення поняття «істотна шкода» в матеріальному аспекті пропонуємо доповнити ст. 382 КК України приміткою, відповідно до якої під істотною шкодою в ст. 382 КК України, якщо вона полягає в завданні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто й більше разів перевищує НМДГ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки : Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.
2. Богонюк Г.І. Кримінально-правова характеристика невиконання судового рішення : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Г.І. Богонюк. – Львів, 2016. – 201 с.
3. Офіційний веб-портал «Судова влада України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://court.gov.ua/sudova_statystyka.
4. Зеленев Г.М. Вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність за невиконання судового рішення / Г.М. Зеленев, В.І. Луганський // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 20–21 травня 2011 р. / редкол.: Г.Є. Болдарь, А.О. Данилевський, О.О. Дудоров та ін. ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ, 2011. – С. 188–191.
5. Горбачова І.М. Деякі аспекти кваліфікації невиконання судового рішення / І.М. Горбачова // Юридичний науковий електронний журнал. – 2017. – № 2. – С. 104–107.
6. Букач М.О. Кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / М.О. Букач. – Х., 2017. – 18 с.
7. Вирок Корольовського районного суду м. Житомира від 19.11.2012 у справі № 1-619/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27684028>.
8. Вирок Рожнятівського районного суду Івано-Франківської області від 29.11.2013 у справі № 1/350/8/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35763821>.
9. Вирок Залізничного районного суду м. Львова від 22.05.2012 у справі № 1309/2734/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24814056>.
10. Постанова судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 27.10.2016 у справі № 5-99к16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/C77C4F09B0663A29C225806B0056B5AA](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/C77C4F09B0663A29C225806B0056B5AA).
11. Про судову практику в справах про перевищення влади або службових повноважень : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 № 15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03>.
12. Вирок Вишгородського районного суду Київської області від 13.04.2010 у справі № 1-51/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/49623281>.
13. Вирок Малинського районного суду Житомирської області від 18.12.2012 у справі № 0614/3250/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28748629>.
14. Вирок Свалявського районного суду Закарпатської області від 07.11.2012 у справі № 1/710/304/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28161562>.
15. Вирок Вінницького районного суду Вінницької області від 22.09.2016 у справі № 128/409/15-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61506362>.